

РОЗДІЛ 10

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.96

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/72>

ЩОДО ПИТАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ МОНОПОЛІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

ON THE ISSUE OF LEGAL MONOPOLY THROUGH THE PRISM OF EUROPEAN EXPERIENCE

Атаманчук І.В., к.ю.н.,
старший викладач кафедри цивільного права і процесу
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Стаття присвячена дослідженню адвокатської монополії як закріпленого законодавством виключного права адвокатів на представництво учасників справи у суді через призму досвіду окремих європейських країн у побудові нормативно визначених шляхів набуття особою статусу адвоката. У статті аналізуються законодавчі передумови запровадження адвокатської монополії, стан ринку надання адвокатських послуг, наукові дискусії щодо доцільності скасування адвокатської монополії, визначається проблематика дотримання балансу між правом особи на доступ до правосуддя, правом на правову допомогу та якістю правової допомоги. Робиться висновок про наявність світової тенденції до розгляду адвокатської монополії не як обмеження послуг юридичного ринку, а як засобу його нормалізації і регулювання шляхом встановлення загальних правил у сфері професійної юридичної допомоги, правил, які сприяють прогнозованості та еволюції ринку юридичних послуг. Перехід до введення єдиних стандартів, який був ініційований у нашій країні, свідчить про прагнення до впорядкування ринку юридичних послуг, при цьому за зразок наша держава взяла зарубіжний досвід розвинених країн з високим рівнем життя та розвинутою правовою культурою. У статті досліджуються особливості процедури порядку набуття статусу адвоката у Франції та Німеччині. Визначаються окремі напрями вдосконалення наявної в Україні правової платформи з регулювання ринку адвокатських послуг як необхідність установа джевої системи кваліфікації та перееатестації адвокатів, створення ефективної системи відшкодувань та компенсацій за надання безоплатної правової допомоги, мінімізації корупційних ризиків, закріплення спрощеного порядку можливості набуття статусу адвоката для осіб, які мають науковий ступінь у сфері права.

Ключові слова: набуття статусу адвоката, адвокатська монополія, виключне право на представництво у суді, стандарти адвокатських послуг, європейський досвід.

The article reveals the expediency of abolishing a lawyer's monopoly on the representation of a person in court. Questions of experience of the European countries are considered. This question is studied through the prism of the analysis of the practice of France, Germany, and Finland.

In Ukraine, the participation of a lawyer as a lawyer in criminal proceedings does not cause any objections, but the exclusive right to represent a person in courts of civil and commercial jurisdiction as a lawyer provokes active discussions both in the scientific community and among practitioners.

On November 14, 2019, the President of Ukraine submitted to the Government of Ukraine the draft Law of Ukraine № 1013 "On Amendments to the Constitution of Ukraine (concerning the abolition of the monopoly on the bar)", which provided for the abolition of the lawyer monopoly. As of today, the issue of abolishing the lawyer's monopoly has not been resolved. The article analyzes the provisions of the legislation and scientific views on the activities of lawyers in Ukraine.

According to the Association Agreement between Ukraine and the European Union, Ukraine has set a course for the European development of the country and must bring its legislation in line with European standards. An important European standard is the right to judicial protection and the right of access to court. The author of the article tries to answer the question in the case law of the European Court of Human Rights "Does this limit the right to a lawyer's monopoly?". The practice of the European Court of Human Rights shows that the right of access to a court is not absolute, and may be a subject to permissible restrictions, as it requires a state regulation.

The author concludes that the lawyer's monopoly is a legislative enshrinement of the exclusive right of lawyers to represent the parties in court. In the field of legal services regulation, there is a global trend that considers the lawyer's monopoly not as a restriction of legal market services, but as a means of its normalization and regulation by establishing general rules in the field of professional legal aid. Rules will help to make the market predictable and evolutionary. The transition to the introduction of common standards, which was initiated in our country, shows the desire to regulate the market of legal services, while our country has taken as an example the foreign experience of developed countries with a high standard of living and a developed legal system of culture.

The author identifies the problems of the legal monopoly that took a place in Ukraine, which is to maintain a balance between the right of individuals to access a justice, the right to legal aid and the quality of legal aid. The author proposes to establish a simplified procedure for obtaining the status of a lawyer for persons who have a law degree.

Key words: lawyer monopoly, representation of a person, lawyer, professional legal assistance.

Постановка проблеми. Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. було доповнено Конституцію України статтею 131-2, відповідно до якої виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення [1]. До внесення відповідних змін виключне право адвокатів на представництво поширювалось лише на кримінальні справи, однак нині функції судового представництва фізичних та юридичних осіб можуть здійснювати виключно адвокати, за винятками, визначеними Законом щодо представництва

в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена [2]. Такі законодавчі зміни викликали певну стурбованість у суспільстві, оскільки передбачувало зріс попит на отримання статусу адвоката. Виникла ситуація, коли правники, які роками надавали послуги із судового представництва без необхідності отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю або працювали на посаді юриста у штаті під-

приємства, змушені були набувати статусу адвоката для можливості представництва роботодавців та клієнтів у судах та задля гідного конкурування на ринку праці. Зрозуміло, що більшість представників адвокатської професії підтримала ці зміни, цілком погодившись із аргументами щодо необхідності встановлення адвокатської монополії, висловленими тодішніми представниками державної влади та авторами цих змін.

З поданням Президентом України 14 листопада 2019 р. до Верховної Ради України проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)» від 29 серпня 2019 р. № 1013 у науковій та професійній юридичній спільноті відновилися суперечки щодо доцільності скасування адвокатської монополії.

Нині питання щодо скасування адвокатської монополії перебуває у стані невизначеності, проект Закону України № 1013 не прийнято, хоча законодавцем було закріплено положення щодо самопредставництва юридичних осіб, однак, за загальним правилом, закріпленим у Конституції України, представництво здійснюється виключно адвокатами. За таких умов з урахуванням вибору Україною європейського вектору розвитку особливого значення набуває дослідження правової природи запровадженої в нашій країні адвокатської монополії з точки зору досвіду законодавчого регулювання представництва адвокатами в країнах Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загально-теоретичним питанням та аналізу окремих аспектів правового статусу адвоката присвятили свої праці В.Д. Бабкін, Н.М. Бакаєнова, С.В. Бобровник, Т.Б. Вільчик, І.Ю. Гловацький, І.В. Дубівка, В.В. Заборовський, С.О. Іваницький, О.Г. Мурашин, Н.М. Оніщенко, В.Ф. Погорілко, П.М. Рабинович, В.О. Старенький, Є.В. Смирнов, І.Я. Семенюк, О.Д. Тихомиров, П.В. Хотенеч.

Особливий резонанс серед наукових досліджень та фахових публікацій за останні роки викликало питання доцільності скасування адвокатської монополії, навіть досі не вщухають наукові дискусії щодо цього. Так, Р.Д. Ляшенко, досліджуючи плюси та мінуси адвокатського реформування, доходить висновку про переваги запровадження адвокатської монополії [3, с. 25]; натомість О.В. Мороз, аналізуючи питання відміни адвокатської монополії, висловлює сподівання, що адвокатська монополія буде скасована, а юрист, який представляв інтереси органів місцевого самоврядування у суді, і надалі зможе безперешкодно це робити [4]; В.О. Власюк вважає за необхідне під час аналізу аргументів «за» і «проти» адвокатської монополії брати до уваги економічну складову частину досвіду Європейського Союзу та доходить висновку про необхідність врахування під час вирішення проблеми адвокатської монополії економічних ринкових законів під таким кутом зору, встановлення адвокатської монополії набуває значення важливого елементу врегулювання ринку юридичних послуг [5]; Д.М. Кухнюк, Є.І. Желтухін висловлюють твердження, що адвокатська монополія не підвищить якість правової допомоги [6]; натомість О.С. Кривецький визнає важливим установлення того, наскільки рівень законодавців, науковців та фахівців правової сфери відповідає Європейським стандартам і нормам та задовольняє вимоги пересічних громадян щодо отримання правової юридичної допомоги і захисту своїх прав [7, с. 14–17].

Метою статті є дослідження законодавчого регулювання адвокатської монополії через призму досвіду європейських країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. Президентом України 14 листопада 2019 р. було подано до Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)» від 29 серпня 2019 р. № 1013,

у якому передбачалося виключне право адвоката здійснювати захист особи від кримінального обвинувачення і пропонувалося виключити положення частини четвертої статті 131-2 чинної Конституції України, згідно з якою виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді [8].

Законопроект № 1013 отримав попереднє схвалення Верховною Радою України 14 січня 2020 р., а перед цим Конституційний суд України надав висновок про відповідність законопроекту № 1013 Конституції України [9]. Слід звернути увагу на те, що звуження виключного права адвоката на представництво юридичної особи відбувалося на підставі Закону України від 18 грудня 2019 р. № 390-ІХ, оскільки зміни, внесені до процесуальних кодексів, передбачали, що юридичну особу незалежно від порядку її створення та організаційної форми можуть представляти керівники, члени виконавчого органу, інші особи на підставі закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво юридичної особи) або через представника [10]. Таким чином, у проекті Закону України № 1013 було здійснено спробу у нормативний спосіб врегулювати ситуації залежності реалізації права на доступ до правосуддя, зокрема, юридичною особою від наявності у штатного юриста адвокатського посвідчення. Цей законопроект став однією з найбільш дискусійних законодавчих ініціатив та викликав обурення і чимало зауважень з боку представників Національної асоціації адвокатів України (далі – НААУ), які вказували на те, що законопроект № 1013 може знівелювати всі досягнення та розвернути Україну до рівня країн Середнього Сходу, адже, підписуючи Угоду про асоціацію України з Європейським Союзом, наша держава взяла курс на європейський розвиток країни, а саме приведення всіх своїх інститутів та чинного законодавства до європейських стандартів [11]. Одним з основних аргументів НААУ щодо доцільності адвокатської монополії стало порівняння стандартів адвокатського судового представництва європейських країн із запровадженими в Україні, оскільки виключне представництво адвокатами інтересів клієнтів у судах діє у більшості європейських країн та США, а в таких країнах, як Туреччина, Іспанія, Італія та Німеччина, діє виключно адвокатура на всіх рівнях судового представництва [11]. Заступник Голови НААУ В.А. Гвоздій висловив переконання, що законопроект № 1013 ставить під загрозу виконання Україною міжнародних зобов'язань, адже, на його погляд, внесення змін до Основного Закону у 2016 році стосовно виключного права адвокатів на представництво в судах було здійснено у повній відповідності до висновку Венеціанської Комісії та європейських демократичних практик [12]. Дійсно, в Угоді про асоціацію України з Європейським Союзом наша держава взяла курс на європейський вектор розвитку правової системи та приведення чинного законодавства у відповідність до європейських стандартів. Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом визнав положення проекту Закону України № 1013 такими, що регулюються національним законодавством країн-членів Європейського Союзу, та зазначив, що, оскільки положення проекту Закону стосуються демократичних принципів, верховенства права та функціонування демократичних інституцій у державі, Комітет вважає за доцільне звернутися до Європейської комісії за демократією через право (Венеціанська комісія) щодо отримання висновку про відповідність проекту Закону європейським стандартам та цінностям [13].

Одним з найважливіших європейських стандартів, закріплених у Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) ратифікованої в Україні у 1997 році, є право на судовий захист, тому одним із важливих питань, що потребує відповіді, є питання про те, чи не обмежує це право запровадження адвокатської монополії. Право на

судовий захист належить до процесуальних гарантій (стаття 6 Конвенції), якими може скористатися особа під час розгляду її справи в суді, тому право на звернення за судовим захистом прав та інтересів може бути віднесено до невід'ємних складових компонентів цілої низки гарантій прав, зокрема права на справедливий і незалежний суд, права на доступ до суду, права на виконання рішення суду, права на розгляд справи судом упродовж розумного строку. У правовій науці наведені гарантії часто розглядаються як певні міжнародні стандарти судочинства, які необхідно впроваджувати у вітчизняне законодавство [14, с. 51]. З практики Європейського суду з прав людини вбачається, що право на доступ до суду, закріплене у ч. 1 ст. 6 Конвенції, не є абсолютним і може бути піддане допустимим обмеженням, оскільки за своєю природою потребує державного регулювання. Виходячи з цього та беручи до уваги існування адвокатських монополій на здійснення судового представництва в більшості країн ЄС, адвокат В.М. Власюк вважає очевидним допустимість такого державного регулювання, як обмеження права на доступ до суду [5]. Серед обґрунтування аргументації щодо доцільності адвокатської монополії правник наводить позитивні приклади Франції, Німеччини, Туреччини, Іспанії та Італії [5]. Наведена позиція отримує підтримку серед дослідників, які вважають, що скасування адвокатської монополії – це поворот назад від європейського вектору нашої держави. Так, Д.М. Брага характеризує практику передових країн Євросоюзу, зокрема Німеччини, Італії, Бельгії, Норвегії, Нідерландів, у яких присутня монополія адвокатури на представництво у суді, як таку, що позитивно сприяє професійному правничому захисту клієнтів та їхніх інтересів, а високий рівень захищеності прав і свобод громадян репрезентує належний рівень розвитку громадянського демократичного суспільства, до якого тяжіє Україна [15, с. 311].

Яскравим прикладом країни ЄС з виключним правом адвоката на судове представництво є Франція. Вона входить у число держав (серед них слід назвати Бельгію, Угорщину, Грецію, Данію, Ізраїль, Італію, Кіпр, Люксембург, Мальту, Туреччину й Шотландію), де встановлена абсолютна адвокатська монополія: виключне право на судове представництво і надання юридичних послуг мають особи зі статусом адвоката. Однак процесуальне законодавство містить винятки щодо деяких категорій справ. Так, під час розгляду справ із сумою позову до 10 тисяч євро, що віднесені до компетенції судів малої інстанції, посередництво адвоката зовсім не потрібно. У комерційних судах, які розглядають значне число бізнес-суперечок, посередництво адвоката не обов'язкове, хоча на практиці вони відіграють вагомий роль у цій ніші. У Державній раді та Касаційному суді, які є верховними судовими інстанціями, діє монополія окремої категорії спеціальних адвокатів, які володіють особливим статусом та призначаються міністром юстиції [16, с. 414]. Варто відзначити надважку процедуру, яку необхідно пройти майбутньому адвокату у Франції, адже кандидату необхідно мати французьке громадянство або громадянство однієї з держав Європейського співтовариства, вищу юридичну освіту (із ступенем магістра права) навчального закладу, який визнається у Франції. Після здобуття освіти кандидат повинен отримати Сертифікат про присвоєння статусу адвоката, для якого обов'язково потрібно пройти курс спеціального навчання у регіональному центрі професійного навчання або школі професійної освіти колегії адвокатів. Весь курс навчання складається з трьох етапів, кожен із яких триває 6 місяців. У процесі першого періоду вивчаються загальні питання діяльності адвокатів, а саме статус, професійна етика, практичні аспекти адвокатської діяльності. Другий період присвячений індивідуальній програмі навчання у CRFPA (Місцевому центрі професійного навчання адвокатів) або в EFB (Професійній школі навчання колегії

адвокатів), програма виступає як професійний проєкту, що дає змогу кандидату визначитися з конкретною сферою діяльності. Сутність третього етапу складає стажування в адвоката. Після завершення навчання кандидат складає іспит, який містить письмову та усну частини. Особа вважається такою, що успішно склала іспит, якщо у кінцевому результаті набрала 130 і більше балів. Після отримання Сертифіката про присвоєння статусу адвоката особа складає присягу перед апеляційним судом. Після цього адвокат проходить ще дворічне стажування зі спеціальності та одержує посвідчення. Лише після цього його ім'я вноситься до списків ордену (колегії) адвокатів як повноправного члена [17, с. 6–7].

Можна відзначити, що становлення адвокатської монополії у Франції пов'язане з усталеним історичним розвитком інституту адвокатури, вона створена для забезпечення широкого доступу до королівського правосуддя, адвокатура Франції на сучасному етапі прагне до незалежності від держави і досягнення високого рівня довіри населення до неї і судової влади. Для українського досвіду реформування сфери правничих послуг досвід Франції може вказувати на необхідність забезпечення високої якості юридичної освіти, створення освітніх програм, що дають змогу готувати фахівців для судового представництва і взаємодії з населенням під час надання юридичних послуг. На наш погляд, не можна ігнорувати можливі негативні моменти адвокатської монополії, в тому числі економічну складову частину ринку адвокатських послуг. Важливо не тільки встановлення обмежень на судові представництва некваліфікованих «юристів» і надання ними юридичних послуг, але й надання населенню реального права користуватися кваліфікованою юридичною допомогою. В цьому аспекті адвокатська монополія у Франції була сформована з урахуванням головного призначення адвокатури, яким є надання правової допомоги нужденним, а в рамках реформи була створена система державного фінансування надання послуг адвокатів для малозабезпечених верств населення. Французький досвід реформи ринку професійної юридичної допомоги вказує на необхідність комплексного підходу, оскільки зміни в законодавчому регулюванні адвокатської діяльності справляють величезний вплив на всі сфери життя суспільства і держави, тому питання ефективності встановлення адвокатської монополії в Україні має вирішуватися з урахуванням міжнародного досвіду, а приклад Франції може слугувати певним зразком спрямування законодавчого регулювання адвокатської діяльності на забезпечення якості правової допомоги та інтересів клієнта, але при цьому слід зважати на можливість створення сприятливого середовища для розвитку корупції та формування високої вартості послуг адвоката.

В Україні, відповідно до частини 1 статті 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, установлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю [18]. Таким чином, із законодавчої точки зору, якість правничої допомоги повинна забезпечуватися відповідною освітою, наявністю досвіду та державною легалізацією шляхом складання кваліфікаційного іспиту. З такою ідеєю абсолютно не погоджується К.В. Хлабистова, вважаючи, що адвокатський іспит та проходження платного стажування не є особливою гарантією якості юридичних послуг, оскільки практикуючий юрист, здобуваючи свою професію, так само проходить перевірку на знання законодавства та має практичну підготовку. Науковий вважає, що ідея виключного представництва адвокатами у суді як єдиного ефективного засобу забезпечення

високої якості правової допомоги встановлює презумпцію неякісної юридичної освіти у державі та некомпетентності українських юристів, що з боку держави є неприпустимим [19, с. 92]. Дійсно, як показує національна практика, наявність свідцтва про надання адвокатських послуг не завжди гарантує високу якість юридичних послуг. Так, безстроковість адвокатського свідцтва, відсутність періодичних кваліфікаційних іспитів або вимог щодо переекстації, недосконала система безоплатної правової допомоги нівелюють ідею виключного представництва адвокатами у суді як єдиного ефективного засобу забезпечення високої якості правової допомоги. Певні нарікання у науковій спільноті викликає відсутність можливості у спрощений спосіб набути статус адвоката для науковців, тобто осіб, які мають науковий ступінь у галузі права. Розглянемо ситуацію на прикладі цивільного судочинства. Якщо за нормами статей 73, 114, 115 Цивільного процесуального кодексу України ці особи можуть надавати висновки експерта у галузі права, то логічно припустити, що такі особи володіють необхідними знаннями законодавства, щоб здійснювати представництво в цивільних справах. У цьому аспекті уявляється корисним погляд на досвід Німеччини.

Звертаючись до досвіду Німеччини, маємо зазначити, що адвокатська монополія у ній не є абсолютною. За правилом, закріпленим у статті 78 Цивільного процесуального кодексу, в судах земель і вищих судах земель сторони обов'язково повинні користуватися послугами адвокатів (attorneys). Для дрібних справ, що розглядаються в районних судах, також передбачено винятки, коли сторони можуть представляти себе самостійно або за допомогою осіб, перелік яких передбачений статтею 79 Цивільного процесуального кодексу [16, с. 414]. До Верховного Суду у цивільних справах допускаються тільки адвокати зі спеціальною ліцензією, особливістю яких є те, що вони не можуть практикувати в судах, статусом нижче за федеральний, їх близько 40 на всю країну, всі вони працюють у місті Карлсруе. Щодо адміністративного судочинства в Німеччині, то це, мабуть, єдине із судочинств, сторона якого не зобов'язана бути представленою адвокатом: у статті 67 Кодексу адміністративного судочинства (Verwaltungsgerichtsordnung) закріплений вичерпний перелік осіб, які можуть бути представниками сторін [17]. При цьому слід відзначити, що фактично адвокатська монополія у Німеччині відсутня, оскільки, відповідно до німецького законодавства, надавати юридичні послуги можуть тільки члени офіційної адвокатури, проте доступ туди не є дозволеним і відкритий для кожного, хто отримав відповідну професійну освіту та диплом, адже складання ніяких додаткових тестів не потрібно. З кінця 2000-х рр. німецьке законодавство, йдучи назустріч стандартам Європейського Союзу, взяло курс на демонополізацію юридичного ринку, встановивши мінімальні вимоги для отримання статусу адвоката, а саме без складання кваліфікаційного іспиту та стажування, що компенсує наявні в німецькому законодавстві обмеження на представництво.

Прикладом вільної конкуренції на ринку юридичних послуг, де адвокати змушені конкурувати з особами, які мають вищу юридичну освіту, а також із тими, хто не має

юридичної освіти, є Фінляндія. Однак дослідники відзначають, що судова система Фінляндії зазнала значних збитків від непрофесійного судового представництва, з огляду на що з 2002 р. в суді можуть діяти тільки особи з вищою юридичною освітою [20].

Сьогодні із 48 країн Європи у 33 адвокатська монополія діє для захисту обвинуваченого, а у 22 – також для представництва інтересів потерпілого. Щодо цивільних справ, то адвокати мають монополію у 18 країнах. В адміністративному судочинстві адвокатська монополія існує в 14 країнах Європи [21]. Досвід «країн розвинутої демократії» свідчить про те, що об'єктивно можуть існувати обидві моделі, а саме з «монополією» в галузі судового представництва та без неї, жодна із запропонованих моделей не є «універсальною відповіддю», а індивідуальний шлях розвитку для судової системи кожна країна вибирає, виходячи із власних реалій [22].

Висновки. Таким чином, можна підсумувати, що адвокатська монополія є законодавчим закріпленням виключного права адвокатів на представництво учасників справи у суді. У сфері регулювання ринку юридичних послуг наявна світова тенденція, що розглядає адвокатську монополію не як обмеження послуг юридичного ринку, а як засіб його нормалізації і регулювання шляхом установлення загальних правил у сфері професійної юридичної допомоги, правил, які допоможуть стати ринку прогнозованим та еволюційним. Перехід до введення єдиних стандартів, який був ініційований в нашій країні, свідчить про прагнення до впорядкування ринку юридичних послуг, при цьому за зразок наша держава взяла зарубіжний досвід розвинених країн із високим рівнем життя та розвинутою правовою культурою.

Проблематика запровадженої адвокатської монополії полягає у дотриманні балансу між правом особи на доступ до правосуддя, правом на правову допомогу та якістю правової допомоги. Вважаємо, що, керуючись стандартами доступної та якісної правової допомоги під час здійснення правосуддя, зокрема у цивільних справах, не маємо позбавляти можливості здійснювати представництво осіб, які мають науковий ступінь у сфері права, здійснюють тривалу викладацьку діяльність, працюють у юридичних клініках університетів України, адже якщо норми статей 73, 114, 115 Цивільного процесуального кодексу України надають можливість залучати таких осіб для надання висновку експерта у галузі права, то логічно припустити, що такі особи вже володіють значними знаннями, щоб набувати статусу адвоката за спрощеною процедурою. Саме тому можна запропонувати за досвідом Німеччини встановити для осіб, які мають науковий ступінь у сфері права, спрощений порядок набуття статусу адвоката.

Крім того, ефективному забезпеченню якісної правової допомоги сприятимуть належне врегулювання незалежності та самоврядності органів адвокатського самоврядування, встановлення дієвої системи кваліфікації та переекстації адвокатів, ефективної системи відшкодувань та компенсацій за надання безоплатної правової допомоги, мінімізація корупційних ризиків. Без цих елементів виключне право адвокатів на представництво осіб у суді руйнує конкурентне середовище на ринку юридичних послуг, обмежує право осіб на доступ до правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 2 червня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96–ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 131-2. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Ляшенко Р.Д., Мамчур С.М. Адвокатська монополія в Україні: плюси та мінуси реформування. *Розбудова держави і права: питання теорії та конституційної практики*. 2018. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/1_2018/part_2/6.pdf.
4. Мороз О.В. Відміна адвокатської монополії: аналізуємо Висновок КСУ. *Місцеєє самоврядування*. 2019. № 12. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2019/december/issue-12/article-105951.html>.
5. Власюк В.О. Чесний аналіз аргументів «за» і «проти» адвокатської монополії. *Юридична газета*. 2016. № 31–32 (529–530). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/chesniy-analiz-argumentiv-za-i-proti-advokatskoyi-monopoliji.html>.

6. Кухнюк Д.М., Желтухін Є.І. Кроки Парламенту щодо вилучення норми про адвокатську монополію з Конституції є цілком виправданими. *Юридична газета*. 10 жовтня 2019. URL: <https://yur-gazeta.com/interview/kroki-parlamentu-shchodo-viluchennya-normi-pro-advokatsku-monopoliyu-z-konstituciyi-e-cilkom-vipravd.html>.
7. Кривецький О.С. Скасування адвокатської монополії. *Громадська думка про правотворення*. 2019. № 15 (180). С. 14–17. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2019/15.pdf>.
8. Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) : Проект Закону України від 29 серпня 2019 р. № 1013. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=662.
9. Висновок Конституційного Суду України зі справи від 31 жовтня 2019 р. № 2-248/2019(5580/19). URL: <http://www.ccu.gov.ua/dokument/4-v2019>.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення можливостей самопредставництва в суді органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб незалежно від порядку їх створення : Закон України від 18 грудня 2019 р. № 390-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390-20>.
11. Відкрите звернення НААУ до Президента України та Верховної Ради України // Офіційний веб-сайт Національної Асоціації Адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/news/4642-vidkrите-zvernennya-naau-do-prezidenta-ukraini-ta-verhovnoi-radi.html>.
12. Скасування адвокатської монополії позбавить більшість громадян професійного захисту від 14 січня 2020 р. // Офіційний веб-сайт Національної Асоціації Адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/news/5084-skasuvannya-advokats-koj-monopolii-pozbavit-bil-shist-gromadyan-profesijnogo-zahistu-valentin-gvozdij.html>.
13. Висновок Комітету з питань інтеграції України з Європейським Союзом від 2 серпня 2019 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66242.
14. Стандарти та процесуальні гарантії судового захисту майнових прав та інтересів у контексті адаптації процесуального законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Захист прав та інтересів учасників майнових відносин: питання теорії і практики* : колективна монографія / за заг. ред. І.Ф. Коваль. Вінниця : ТОВ «Твори» ; ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. 272 с.
15. Брага Д.М. Скасування «адвокатської монополії» на представництво особи в суді: до актуальності питання. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. URL: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/1737/1849>.
16. Панаїд І.Я. Монополія адвокатури: міжнародний досвід та проблеми впровадження в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С. 412–415.
17. Савчук О.Г. Стажування для набуття особою права на здійснення адвокатської діяльності в країнах ЄС // Європейський інформаційно-дослідницький центр. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28987.pdf>.
18. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України у редакції від 17 червня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
19. Хлабистова К.В. Адвокатська монополія в контексті права на правосуддя і права на працю. *Юридична Україна*. 2017. № 10–12. С. 91–97.
20. Бакаянова Н.М. О перспективах адвокатской монополии. *Вопросы современной юриспруденции*. 2015. № 54–55. С. 134–140. URL: <https://sibac.info/conf/law/liv/43477>.
21. Гвоздїй В.А. Скасування виключного права адвокатів на представництво у судах стане відступом від закріпленого в Конституції європейського курсу. *Закон і бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/139535-skasuvannya_viklyuchnogo_prava_advokativ_na_predstavnictvo_u.html.
22. Діденко А.М. Чи справді є доречним скасування адвокатської монополії, або роздуми на тему, що здатна витримати Конституція України? *Юридичні новини України*. 08.03.2020. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/chy-spravdi-ye-dorechnym-skasuvannya-advokatskoyi-monopoliyi-abo-rozdumy-na-temu-shho-zdatna-vytrymaty-konstytutsiya-ukrayiny>.